

10 april 2024

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Begrippen in het onderwijsstelsel revisited – een beschouwing – en een uitwaaiend voorstel

Gelieve voor het lezen de ingesloten inhoudsopgave op pagina 2 te raadplegen !!

1 Inleiding

Uiteraard kunnen we deze ontwikkeling niet aan ons voorbij laten gaan, het geven van aanzetten door minister Robbert Dijkgraaf – en allerlei ondersteunende organisaties en partijen – om andere en aangepaste begrippen en benamingen binnen ons onderwijsstelsel te gaan promoten en dus ook te laten gebruiken. Dit initiatief komt nadrukkelijk voort uit de discussie die een aantal jaren geleden is gestart, met als gedachte dat het spreken van ‘hoog opgeleid’ en ‘laag opgeleid’ niet meer past bij hetgeen we in het stelsel en daarmee onze maatschappij willen aantreffen. Het was tevens in de periode dat de overheid besloot om degenen die in het mbo een opleiding volgen, niet meer te zien als ‘deelnemer’ maar als ‘student’, een status die de afgelopen decennia exclusief aan de persoon met een studie in het hbo en wo was gekoppeld. Het betekende dat allerlei regelingen, kaders, scenario’s, activiteiten en andere zaken die aan het ‘student(en)-(wel)zijn’ waren gekoppeld, al vrij snel op basis van deze status werden opengedoken voor mbo’ers (op alle vier niveaus, dus 1 t/m 4, als je het formeel beziet).

Echter, in het verlengde daarvan werd de positionering van het mbo ten opzichte van het hbo een volgend issue (en niet zozeer voor het wo want vanuit het mbo kan niet worden ingestroomd bij een universiteit) namelijk dat ze verticaal ten opzichte van elkaar zijn geordend, binnen het formele systeem. Daarbij werd gewezen op het links en rechts in allerlei situaties inzetten van de kenmerken ‘hoog’ en ‘laag’ hoewel er allang geen enkele schoolsoort meer is waarin ‘laag’ voorkomt. Het betreft ‘hoger’ en ‘middelbaar’ onderwijs, van oudsher. Maar het klopt, het mbo kent niveaus die lager in het kwalificatieraamwerk zijn te vinden dan voor het hbo en wo en omgekeerd staan de niveaus van het hbo en wo hoger dan het mbo in die rangorde – een situatie die overal in de wereld is aan te treffen, en ook nog wel jarenlang zal blijven bestaan.

Na raadpleging door OCW van het CBS om met een voorstel te komen voor het gebruiken van andere namen en begrippen moest worden erkend dat het niet zo eenvoudig ligt. Het werken met ‘praktisch’ en ‘theoretisch’ werd naar voren gebracht maar daarmee kan niet onderscheidend genoeg worden gewerkt. Het past ook niet bij het ‘beeld’ dat wordt opgeroepen door het zien van het mbo, hbo en wo als separate maar aan elkaar ‘vastgelijmde’ delen van een ‘waaier’. Cynische critici stelden dat de minister ‘hoog en laag kan springen’, maar dat er simpelweg niets aan de bestaande ordening is te doen, zonder alles gigantisch overhoop te moeten gaan trekken.

Nu ligt er een ander voorstel op tafel, maar nog steeds met ontzettend veel haken en ogen, en dat is lastig zonder zich formeel en wettelijk in de vingers te snijden als overheid. In deze nieuwsbrief lopen we een groot aantal zaken uit de actuele stukken na, met onze kanttekeningen.

Vorig jaar hebben we ook een aantal duiten in de diverse zakken gedaan als het gaat om het komen met nieuwe begrippen en namen. In dit nummer nemen we ze ook weer op.

Maar er zijn ook een paar actuele aanvullingen van onze kant. Het gaat daarbij om het komen tot een vervolgtraject voor mbo-gediplomeerden, zeker op niveau 5. Er zijn interessante voorbeelden

in andere landen te vinden, ter inspiratie. Daarvan werken we een mogelijke aanpak verder uit, voor ons land.

Aan het eind spelen we dan de rol van 'critical friend', toch zeker van belang voor dit alles.

We raden u vooral aan om de inhoudsopgave te raadplegen, als u denkt dat de hoeveelheid tekst zich niet leent voor alles in een ruk uit te lezen. Neem tot u wat zo op het eerste gezicht past bij uw eigen kennis van zaken en de bruikbaarheid voor uw werkzaamheden.

Inhoud		
1	Inleiding	1
2	Kamerbrief en open brief van de minister	2
3	Open brief aan jongeren	3
3.1	Passages uit het persbericht van OCW	3
4	Kamerbrief hierover	5
5	Gedachten, voorstellen, aanvullingen...	9
5.1	Andere namen voor vmbo, mbo, hbo en wo + wat andere zaken	9
5.1.1	Hier het voorstel	9
5.1.2	Havo en vwo: ook andere namen mogelijk	10
5.1.3	Overzicht met alle opleidingen en namen	10
5.2	Meester-titel voor mbo'ers	11
5.2.1	Na mbo-4 naar de 'Meester'	11
5.2.2	Higher Apprenticeship (Engeland)	12
5.2.3	Landelijke aanpak	12
5.3	Doorgroeien na de Meester-titel: samen met het hbo vormgeven van certificaten	13
5.4	Higher VET – levenlang ontwikkelen en volwassenenonderwijs	13
6	Tot slot: kritisch gekeken...	14
6.1	Wat is dan juist belangrijk...	14
6.2	Nog wat specifieke zaken... om in het achterhoofd te houden	14
6.3	Kortom en dus	15
	Annex 1 - Open brief aan alle toekomstige studenten van Nederland: bericht op de OCW-website	16
	Annex 2 - Interview met HOP	18
	Annex 3 - Open brief	20
	Annex 4 - ROA en onderzoek	21

2 Kamerbrief en open brief van de minister

Demissionair minister Dijkgraaf kwam eind maart – naast een brief aan de Tweede Kamer – naar buiten met een open brief aan alle toekomstige studenten in ons land. Zijn boodschap heeft betrekking op het gebruik van bepaalde termen – die eigenlijk niet meer moeten en behoeven te worden gebruikt. Of die brief ook echt 'aankomt' is de vraag maar het is natuurlijk mede een handig signaal in de richting van iedereen in deze samenleving betreffende het niet meer onnodig moeten hantieren van termen als 'hoog' en 'laag', bijvoorbeeld als er wordt gekeken naar de gevolgde opleiding. Daarom zullen alle lezers er wel kennis van hebben genomen. Er zijn veel mensen die er zonder meer een uitgesproken mening over hebben (zoals op LinkedIn het bericht meer dan duizend reacties opleverde, vooral van mensen die als zzp'er of consultant in hun persoonlijke omschrijving altijd wel iets hebben staan met 'denkend'... omdenkend, tegendenkend, wereld-denkend, ruimdenkend, andersdenkend, tegen-de-stroom-in-denkend, out-of-the-box-denkend...).

Toen de discussie alweer een tijd geleden hierover losbarstte, mede aan de hand van het voorstel om te gaan spreken over het opnemen van het mbo, hbo en wo in een 'waaier', is zoals al in de inleiding aangegeven onder meer aan het CBS gevraagd om met een voorstel te komen, voor alternatieven. Die zouden dan zo sterk en aansprekend moeten zijn, om nog wel de begrippen mbo, hbo en wo te kunnen gebruiken (los van het feit dat deze afkortingen niet in de WHW voorkomen, alleen maar voluit worden geschreven, dus ja, daar heb je al een gigantische hobbel te pakken bij het opstellen van formele en juridisch sluitende voorstellen...) maar verder zodanig dat iedereen zo snel mogelijk de termen 'hoger' en 'middelbaar' (eigenlijk gezien als 'lager' in de relatie

met hoger) gaat vergeten. Dat leidde tot 'praktisch' en 'theoretisch'. Maar omdat je dan bij alle drie sectoren nog verder in de knel komt, is OCW daarmee niet aan de slag gegaan.

Het valt bovendien niet te ontkennen dat er in ons stelsel simpelweg een rangorde zit opgesloten. Dat is te zien aan de niveaus van het NLQF, maar ook door gewoonweg als feit te moeten accepteren dat om naar het hbo te mogen doorstromen wel even het mbo-4-diploma nodig is – los van daarmee te vergelijken waardepapieren of procedures. Dat is aldus een gestapelde leerlijn die zich niet snel laat ombuigen tot een deel van een bijna horizontaal te gebruiken waaier. Dat beeld is dus op een bepaalde wijze als misleidend aan te merken omdat het nog steeds geen recht doet aan wat de minister beoogt. We komen erop terug.

We lopen hier allereerst delen van het bericht op de website van OCW over de open brief van Dijkgraaf langs (de complete versie van het bericht en de open brief zelf staan in de bijlagen). Vervolgens doen we dat ook met het stuk dat naar de TK is verzonden (eveneens in de bijlage te vinden). Daarna is het tijd om met een aantal uitwerkingen van onze kant te komen. Daarbij maken we gebruik van hetgeen in een eerdere nieuwsbrief in 2023 naar voren is gebracht, aangevuld met nieuwe gedachten die al brainstormend aan deze kant naar boven kwamen. Ter aanvulling geven we ook de tekst van het interview dat minister Dijkgraaf aan het Hoger Onderwijs Persbureau (dat zich dus maar het beste HOP kan blijven noemen...), alsmede nog een paar aanvullende stukjes uit een ROA-document over de positie van het mbo.

3 Open brief aan jongeren

Het is een opmerkelijk initiatief van de minister, het publiceren van een 'open brief aan de student van de toekomst' maar wel geheel passend in de aanpak die hij hanteert om nog binnen zijn regeerperiode ervoor te zorgen dat een brede discussie blijft spelen rond de benaming van de sectoren in ons onderwijsstelsel. Die zijn 'gestapeld geordend', als jarenlang¹, maar met het verdwijnen van de arbeidsrelevantie van het havo en vwo (wat tot de negentiger jaren nog gewoon het geval was, op basis van het volgen van brede vakkenpakketten), kwam de nadruk veel meer op het mbo te liggen als de enige beroepsgerichte sector op het secundaire niveau (zeker na het verdwijnen van de indeling ervan in 'kort' en 'lang' mbo).

Anders gezegd, de leerlijnen havo-hbo en vwo-wo werden steeds nadrukkelijker als een doorlopend geheel te zien, door leerlingen, dekanen, ouders en andere betrokkenen. De zgn. beroepskolom verdween weer uit beeld, mede door het streven van hogescholen naar het zijn van een instelling in het hoger onderwijs, met de invoering van het BaMa-systeem. Met de komst van de Associate degree is dat beeld wel weer wat 'bijgebogen', zeker met het huidige succes ervan, maar het hoger beroepsonderwijs zal ook in de komende jaren die status van het behoren tot de 'European Higher Education Area' niet gaan loslaten, maar juist gaan verstevigen.

Ergo, de uitdaging is heel groot, als het gaat om het vechten tegen de gedachten en beelden die leven binnen de maatschappij over de onderwijssectoren, alsmede tegen de belangen van de individuele instellingen en hun nationale koepels. Uiteraard zullen zij die uitdagingen met OCW willen aangaan (zoals al via de UNL en de VH naar buiten gebracht), maar tussen idealen en concrete aanpassingen zit nog wel heel veel ruimte, bijzonder goed geschikt om tussenoplossingen voor te stellen en daarmee kleine stappen te mogen en kunnen zetten.

3.1 Passages uit het persbericht van OCW

Goed, hier dus een aantal passages uit het 'persbericht' op de OCW-website, als een volwassen toelichting op hetgeen naar de jongeren is gecommuniceerd. Na zo'n kadertje nemen we steeds de vrijheid een paar kanttekeningen te plaatsen.

Een volgende stap die we wat Dijkgraaf betreft nu al kunnen zetten is het aanpassen van het dagelijks taalgebruik over het vervolgonderwijs. Woorden doen er immers toe. Alle juridische begrippen en formele benamingen aanpassen heeft veel voeten in de aarde, maar wat nu al wel kan is het vermijden van hiërarchische aanduidingen in het dagelijks taalgebruik, zoals 'hoger onderwijs' en 'middelbaar'. In plaats van verticaal taalgebruik afkortingen (zoals mbo) en 'hbo en wo' als alternatief voor 'hoger onderwijs'. En met ook 'hbo-en wo-opgeleiden' in plaats van 'hoog opgeleid'.

¹ Overigens viel het hbo voor 1983 onder het voortgezet onderwijs, alvorens het een plek kreeg in het hoger onderwijs. Dat had te maken met de uitgroei 'naar boven'. Een MTS die een HTS werd enz.

Dat is dus de bijzonder grote adder onder het gras van de voornemens en de handreikingen aan alle betrokken, het moeten komen tot aanpassingen in de wet en alle regelingen zoals de WHW en bijv. de Ratho, want dat wordt 'a hell of a job'. Het is namelijk zo dat daarin – op enige uitzonderingen na en bij 'vergissingen in de kopjes van artikelen – altijd het hbo en wo voluit worden geschreven, dus als 'hogeroponderwijs' resp. 'wetenschappelijk onderwijs'. Uiteraard heeft men het ook over 'hogescholen' resp. 'universiteiten', begrippen die zich niet snel laten vervangen.

Het is prima om toch zo'n stap te zetten als het gaat om het normale taalgebruik, met het gebruiken van de begrippen 'mbo', 'hbo' en 'wo'. Maar de vraag is of het gaan hanteren van de namen 'hbo-en wo-opgeleiden' een alternatief is van 'hoog opgeleid' ('hoog opgeleiden', nemen we aan – of 'hogeropgeleiden'). Het werkveld gebruikt al bij vacatures allerlei 'compacte' formuleringen zoals het op zoek zijn naar een 'hbo'er' dan wel een 'wo'er' - en zo zijn er meer voorbeelden te geven van situaties waarbij dit niet als zodanig speelt.

Deze maatregel sluit ook aan bij een recente oproep van de Utrechtse mbo-instellingen, JOB MBO en de MBO Raad. Dijkgraaf wil hiermee beginnen op zijn eigen ministerie, maar hij roept iedereen op dit voorbeeld te volgen en ook mee te denken over alternatieve benamingen.

Prima, maar vergeet men eigenlijk niet dat die 'mbo-instellingen' gewoon onze ROC's zijn, een begrip dat we nergens hebben kunnen ontwaren in de berichtgeving! Mbo-studenten gaan toch naar een ROC? Maar ja, hbo'ers gaan naar een hogeschool en daarmee valt meteen de ordening 'ROC, Hogeschool, Universiteit' in duigen, als het gaat om het streven van OCW om zonder hiërarchie te kunnen zeggen waar iemand als student een opleiding volgt. Of: mbo-instelling, hbo-instelling, wo-instelling... Maar we zagen al een hogeschool voorbij komen waarvan het CvB zei dat ze toch al overal in de uitingen 'hbo' gebruiken, dus ja... Misschien moeten we in ons land gaan zoeken naar nieuwe benamingen voor de type instellingen...

Natuurlijk scharen we ons onder 'iedereen'. Daarom verderop een paar gedachten rond alternatieve benamingen. Maar gaat het dan om de sectoren en ook de instellingen? Prima, kan ook allebei.

Betere begeleiding bij studiekeuze

Ook moeten studenten zich in zo'n waaier gemakkelijk van de ene naar de andere onderwijsvorm kunnen bewegen, bijvoorbeeld van mbo naar hbo. Het meenemen van studiepunten of het volgen van voorbereidende modules moeten hieraan bijdragen.

Nou, hoe gemakkelijk wil de minister het hebben als het gaat om de doorstroom van het mbo naar het hbo? In de wet en de Ratho is namelijk vastgelegd dat elke mbo-4'er naar elk Ad- en Bacheloropleiding mag doorstromen. Maar we nemen aan dat het allemaal zodanig moet kunnen plaatsvinden dat het student-succes beter wordt en dat mbo'ers zich thuis voelen in het hbo. Daarvoor is er nu ook de Ad, zou je kunnen stellen, en dat beseffen de mbo'ers en de ROC's zich steeds meer.

Opmerkelijk is toch het aandragen van de gedachten over het meenemen van studiepunten, als het gaat om de leerlijn mbo-hbo. Mogelijk is het vooral een algemene gedachte, het kunnen verkrijgen van vrijstellingen dan wel het kunnen doen van een korter programma als van de ene opleiding naar een andere opleiding wordt doorgestroomd (opzij of naar een andere sector op een volgend niveau). Maar dat kan altijd via een EVC-procedure of een samenwerkingsovereenkomst. Het wettelijk vastleggen van zo'n constructie is een hachelijke zaak, mede om de bevoegdheid ervan ligt bij de examencommissies.

Het kunnen laten volgen van voorbereidende modules is tevens een kwestie van goed nadenken over wat daarvan de consequenties zijn, al zoekende naar bepaalde constructies. Dat kan in een formele setting gebeuren, maar het kan ook worden overgelaten aan de instellingen zelf. Moeten die modules dan worden verplicht en zo niet, moeten vervolgens in het hbo verschillende (aanvangs)routes worden gehanteerd? Uiteraard mag het niet het behalen van het mbo-4-diploma in de weg staan, zeker niet als mbo'ers reeds zonder een diploma aan de slag zouden kunnen gaan in het hbo, onder bepaalde voorwaarden.

Meestertitel

Maar Dijkgraaf vindt dat er meer kan gebeuren. Zo denkt hij aan een meestertitel voor mbo-studenten die zich na hun diploma verder willen bekwamen in hun vakmanschap.

Interessant idee. Het zou wel betekenen dat onder regie en met goedkeuring van de overheid een bepaald type kwalificatie op niveau 5 gaat ontstaan. Natuurlijk kan het ook een aanvullend programma zijn waarbij in formele zin het geheel nog steeds op niveau 4 blijft gepositioneerd. Verderop geven we een aanzet hiervoor, onder meer op basis van een voorbeeld uit Finland en in combinatie met wat in Luxemburg mogelijk is.

Meer samenwerking

Verder moet het vervolgonderwijs zo worden ingericht dat onderwijsvormen beter met elkaar samenwerken op het gebied van onderwijs en onderzoek. Dijkgraaf steekt daarom 1 miljoen euro in onderwijsprojecten waarin gemengde studententeams van verschillende onderwijssectoren samenwerken, elk vanuit hun eigen expertise. Belangrijk effect is dat studenten (en docenten) van deze drie onderwijssectoren elkaar dan vaker ontmoeten.

Het is een gedachte die wij ook eerder hebben aangedragen. Het is een voorstel waar op zich niemand tegen kan zijn. Maar... het moet wel organiseerbaar zijn. Want bijvoorbeeld in regio's met meerdere instellingen is het de vraag wie met wie kan, wil en mag samenwerken. Wie neemt dan de aansturing op zich? Kan dat een team zijn van een practor, een lector en een universitaire onderzoeker, of moet er tevens een onafhankelijk stuurgroep worden ingezet?

Is het een idee om het werkveld – een aantal branches – te vragen om periodiek met voorstellen te komen als het gaat om ontwikkelingen die een onderzoek waard zijn? Je kunt in het mbo en hbo mede stagiaires inschakelen die in een bedrijf binnen een branche bezig zijn, en dan met toevoeging daaraan van een aantal studenten die hierop kunnen afstuderen.

4 Kamerbrief hierover

De open brief aan de 'studenten van de toekomst' is gekoppeld aan een brief die Dijkgraaf aan de Tweede Kamer stuurde. Ook hiervan verstrekken we hier een aantal passages, samen met een aantal kanttekeningen.

Het vervolgonderwijs als waaier

Onderwijs is zo steeds meer een manier geworden om positie te verwerven in de maatschappij. Een 'hogere' opleiding geeft status en opent deuren. In plaats van de sociale motor die tot verheffing van grote maatschappelijke groepen leidt, dreigt onderwijs zo een instrument te worden dat de verschillen juist bestendigt en vergroot.

Deze en andere daaraan gekoppelde passages zetten een duidelijke toon, met als uitgangspunt dat het beeld van het hebben van een 'waaier' met het mbo, hbo en wo nadrukkelijk dient te worden verdedigd en onderbouwd. Dat is nog knap lastig aangezien iedereen een eigen voorstelling in gedachten heeft bij een 'waaier', maar het is niet meteen zo dat de sectoren in formele zin op een gelijke hoogte staan. Dat is ook niet nodig, en het is bovendien onmogelijk waar te maken met een onderwijsstelsel waarin alles simpelweg aan allerlei ordeningen onderhevig is.

Waar het wel om gaat is het gelijkwaardig waarderen van de diploma's die studenten verwerven, mede op basis van hun interesses, motivatie, talenten en kansen die ze kunnen, willen en mogen grijpen. Het is vooral aan het werkveld om de waarde van het diploma, dus het civiel effect en 'de beloning', te benadrukken. Ook als in een bedrijf of organisatie in teams wordt gewerkt, kan het betekenen dat iedereen voor zich in een groep het maximale uit de omstandigheden kan halen, met respect over en weer. Dat vervolgens ieder individu zich verder kan ontplooiën, is niet meer dan logisch, om al werkende weg zich 'een leven lang kan ontwikkelen'. Elke stap in een loopbaan heeft daarbij een eigen toegevoegde waarde, in geld, tevredenheid, waardering en het effect op 'de omgeving' bij het inzetten van de nieuwe competenties.

De effecten van het hiërarchisch denken over (vervolg)onderwijs zijn niet alleen nadelig voor individuen en de samenhang in onze maatschappij. De economie en maatschappelijke opgaven, zoals de energietransitie en toenemende zorgvraag, lopen ook risico's. Dit is goed zichtbaar op de arbeidsmarkt. De behoefte aan mbo- en hbo-opgeleiden is groot, met name in de sectoren techniek, zorg en onderwijs.

Tegelijkertijd daalt naar verwachting de instroom in het mbo (van 483.500 studenten in 2022 naar 464.900 in 2029) en hbo (van 476.100 studenten in 2022 naar 435.600 in 2029) de komende jaren

geleidelijk, en stijgt de instroom in het wo naar verwachting nog even door (van 341.900 studenten in 2022 naar 365.500 in 2029).

Nederland is niet uniek in het gebrek aan waardering voor beroepsonderwijs en het tekort aan vakmensen dat hieruit voortkomt. In vrijwel alle OECD-landen zien we deze worsteling terug.

Prima om het zo te verwoorden. Maar de vraag is wel alwaar het 'hiërarchisch denken over (vervolg)onderwijs' het meest zichtbaar is, met de meeste impact, en of het denkproces vervolgens te beïnvloeden is. Dijkgraaf spreekt de jongeren aan, uiteraard in de hoop dat de ouders, de dekanen in het havo en vwo, de mentoren in de onderbouw van het voortgezet onderwijs en alle anderen die zich in alle eerlijkheid en met goede bedoelingen bemoeien met een studiekeuze, daarvan kennis nemen en gaan handelen zoals OCW graag ziet – samen met het bedrijfsleven.

Als je die groepen 'bemoeials' één voor één zou bezien op hun inzetbaarheid bij het kunnen sturen van jongeren om voor die tekortsectoren te gaan opteren, kun je wellicht bij elke groep wel een soort 'drukmiddel' formuleren. Maar als het erom gaat alle neuzen tegelijkertijd in dezelfde richting te krijgen, met een beperkt aantal argumenten (want dat is het geval), kun je gerust stellen dat de overheid behoorlijk machteloos staat. Overigens, het wijzen op de relatief kleine verschuiving bij de keuze van havisten en vwo'ers voor het mbo is natuurlijk een goed pr-middel, maar laten we niet vergeten dat het daarbij vooral gaat om jongeren die vastlopen in de bovenbouw van het havo en vwo, en vervolgens voor het mbo kiezen (voor een baan of voor een omweg naar het hbo). Dat is overigens wel een signaal ten aanzien van het mogelijk 'te hoog mikken' van een leerling c.s. maar een situatie die zich niet zomaar laat ombuigen van een aantal treden van de onderwijsladder naar een deel van een waaier.

Vergeet daarbij ook onze samenleving en maatschappij niet, vaak zuchtend onder de problemen die in deze passage worden aangekaart. Het 'bedrijfsleven' maakt er ook zelf deel van uit en kan misschien ook met oplossingen komen aandragen. Kunnen werknemers worden ingezet om in hun eigen familie, buurt en verenigingen (en tijdens feestjes en partijen...) beelden te schetsen van de mogelijkheden die een bepaalde sector biedt? Er zijn best interessante constructies te bedenken.

In deze brief richt ik me op de versterking van gelijkwaardigheid binnen het vervolgonderwijs. Daar zie ik een aantal punten die de huidige situatie versterken:

1. Al is de instroom in het mbo vanuit de havo en het vwo het afgelopen jaar toegenomen, de meeste leerlingen stromen in in een vervolgonderwijs op het 'hoogst' haalbare niveau. Dit is geen probleem voor de meesten, maar er zijn studenten die zich beter kunnen ontwikkelen in een andere onderwijssector. Eenmaal gestart in een van de onderwijssectoren kom je er echter moeilijk uit. Deze trechterwerking begint al bij de selectie in het primair onderwijs. Wie desondanks wil doorstromen stuit op drempels. Onderwijsprogramma's en begeleiding van studenten sluiten tussen het mbo, hbo en wo nog niet altijd goed op elkaar aan. Studenten kunnen hierdoor ontmoedigd raken en afhaken. Zo valt van de mbo-studenten die doorstromen naar het hbo 19% uit in het eerste jaar van de studie.
2. Tussen studenten uit het mbo, hbo en wo zien we verschillen die bijdragen aan de onderwaardering van het beroepsonderwijs. Zo hebben mbo-studenten minder mogelijkheden om het studentenleven te ervaren dan hbo- en wo-studenten. Denk aan de toegang tot studentenverenigingen, sportfaciliteiten en horeca. Een ander punt is de financiële positie van studenten. Deze wordt mede bepaald door de financiële regelingen waarop zij aanspraak kunnen maken. Uw Kamer heeft mij verzocht de verschillen tussen regelingen in kaart te brengen. Een overzicht van deze verschillen vindt uw Kamer in de bijlage bij deze brief.

(...)

Hierbij valt veel aan te tekenen. Het is, zoals al eerder gezegd, vooral een gevolg van het gaan beschouwen van mbo'ers als studenten, dus door aan de categorie hbo- en wo-studenten die zich rond de niveaus 5 en hoger bewegen, jongeren toe te voegen met een studie op de niveaus 2, 3 en 4. Door niet meer te gaan kijken naar 'de beroepskolom met mbo en hbo' en dus een geheel van de niveaus 2 tot en met 6 om doorlopende leerlijnen te kunnen realiseren, is er een scheiding in het beroepsonderwijs ontstaan - en die men nu weer wil verwijderen. De beoogde gelijkwaardigheid wordt in dit stadium nagestreefd door een aantal externe zaken aan te pakken – dus los van de formele opleidingen die worden ingevuld op hun eigen wijze en door jongeren op allerlei manie-

ren zijn te volgen en de mogelijkheden om aan de slag te gaan met een diploma, ergens op de arbeidsmarkt. We komen er later nog even op terug.

Hoe definiëren we de waaier en welke doelen heeft de waaier?

Om de waaiergedachte verder uit te werken is het belangrijk om de waaier eerst te definiëren, door de gewenste eindsituatie te beschrijven.

In de ideale situatie vormt het onderwijsstelsel een waaier waarin opleidingssoorten gelijkwaardig naast elkaar bestaan. Met elk hun eigen karakteristieken en maatschappelijke opdracht werken zij aan hetzelfde doel: studenten opleiden voor maatschappij, arbeidsmarkt en vervolgopleiding.

Door het stelsel als waaier in te richten kunnen we een aantal doelen bereiken. Hieronder licht ik deze vier doelen toe en geef ik enkele suggesties voor wat er gedaan zou kunnen worden om elk doel te bereiken. Het betreft een eerste aanzet, die verder verkenning naar effectiviteit, haalbaarheid, betaalbaarheid en wenselijkheid behoeft. Voor veel van deze punten geldt dat ze op meerdere manieren uitgevoerd kunnen worden; het *hoe* is nog open. Bij verdere uitwerking streef ik naar een samenhangend pakket aan maatregelen. Besluitvorming hierover is aan een nieuw kabinet.

Prima, als zodanig. Toch blijft ook hier weer het beeld van de waaier op een bepaalde manier 'wringen', zeker door zowel van 'gelijkwaardig' als 'naast elkaar' te spreken. Het gelijk kunnen benaderen van elke sector is op zich voldoende, door de maatschappij, het bedrijfsleven en iedereen die in ons land met onderwijs te maken heeft.

We hebben in een eerdere nieuwsbrief aangegeven dat het gebruiken van de waaier in allerlei contexten 'contraproductief' kan werken, als het leidt tot een geforceerd invullen van het stelsel waarin bepaalde formele ordeningen bestaan en dat ook zullen blijven doen voor een hele lange tijd. Dat heeft overigens mede te maken met internationale afspraken over de indelingen binnen de nationale onderwijssectoren inclusief de koppeling aan het EQF. We pleiten nog steeds voor het inzetten van 'spectrum' als metafoor, vooral omdat je daarmee alle kanten op kunt, de 'lichtinval' samen kunt bepalen als 'toeschouwers' en aldus meer kleur kunt geven aan allerlei trajecten.

Het klopt wat eerder in deze Kamerbrief is gesteld nl. dat vrijwel alle landen worstelen met het positioneren van het mbo (Vocational Education and Training – VET). Daarvoor heeft men ook het wiel nog niet uitgevonden. Wel denkt men dat de verdere ontwikkeling van de zgn. Centers of Vocational Excellence (CoVE's) als internationale netwerken van allerlei mbo-instellingen rond een bepaald thema en met daarbij ook aanbieders van niveau 5 kwalificaties een belangwekkende stap in de goede richting is. Maar de universiteiten en ook veel hogescholen zijn intussen hun eigen 'European Alliances' in hoog tempo aan het uitrollen, met een aanzet voor internationale graden, en zo bouwen ze weer eigen 'imperiums' op. Mogelijk dat binnenkort internationaal de samenwerking tussen deze allianties en CoVE's op gang kan komen, als daarvoor extra budgetten beschikbaar komen. Is dat al iets voor Nederland, om het voortouw te nemen?

1. *Studenten bewegen makkelijk door de waaier en vinden zo de opleiding(sroute) die bij hen past*

Studenten moeten succesvoller in het vervolgonderwijs kunnen stromen en daar gemakkelijker de juiste plek vinden. Dit betekent dat studenten de onderwijsvorm kiezen die het beste past bij hun wensen en talenten, in plaats van te kiezen op basis van de 'hoogte' van de opleiding, zoals nu veel gebeurt. Om dit te bereiken zou gewerkt kunnen worden aan de begeleiding van het studiekeuzeproces van leerlingen in het vo. Ik heb hiermee een begin gemaakt door in mijn brief aan eindexamenkandidaten havo en vwo nadrukkelijk het mbo als vervolgopleiding onder de aandacht te brengen.

Ook zal met een pilot worden onderzocht of studenten die in het mbo nog geen gerichte studiekeuze kunnen maken geholpen zijn met een oriëntatieprogramma.

Daarnaast bied ik financiële ondersteuning via zogenaamde wisselstroomprojecten, waarin hogescholen en universiteiten onder andere gezamenlijk voorlichting geven aan vwo-scholieren.

Prima om het zo aan te zetten, met steun voor degenen die betrokken zijn bij het keuzeproces van een student in het mbo. Maar deze student (met zijn ouders) 'moet dus helemaal niks', want het is nog vaak een kwestie van het leuk vinden van een bepaalde vervolgstudie en dan ook nog zo dat in het hbo een min of meer verwante Ad of Bachelor moet zijn te vinden. Dekanen, studiebege-

leiders en mentoren kunnen daarbij alleen maar allerlei onderscheidende aspecten aandragen als er meerdere mogelijkheden voorhanden zijn – met het idee dat de mbo'er er nog steeds achter kan staan, bij wat er uit de bus rolt.

Het promoten van het mbo bij havisten en zeker vwo'ers is zonder meer een hachelijke onderneming, alsof die opleidingen niet nadrukkelijk worden gezien als voorbereidend op het hbo resp. het wo. Het zijn dus nu degenen die daarin vastlopen en kiezen voor het mbo om toch een waardevol diploma op zak te krijgen.

Het zal al een heel stuk schelen als het mbo een 'uitlooptraject' na niveau 4 krijgt – zoals we straks gaan schetsen, in het verlengde van hetgeen door Dijkgraaf de 'meester-route' naar een goede vakman wordt genoemd.

Prima om met een oriëntatieprogramma te komen in het mbo. Hoewel, dat idee is in de afgelopen twintig jaar al vaak op tafel gelegd, in allerlei soorten projecten. Het is daarom aan te raden om hierbij eerst een sluitend en transparant kader aan te geven, om niet voor de zoveelste keer met 'oude' plannen te komen.

Overigens, we willen er heel graag op wijzen dat in de WHW bij artikel 7.25 voor de 'nadere vooropleidingseisen' de landelijke besturen in het mbo en hbo worden opgeroepen om met de aansluiting aan de slag te gaan, gekoppeld aan eisen die dan kunnen worden gesteld om aantoonbaar het studentsucces te verhogen. Tot nu toe is die oproep aan dovemansoren gericht gebleken, ook al omdat OCW er niets over zegt in de Ratho.

Ook is het handig om meer aandacht te besteden aan de mogelijkheden voor studenten die in hun eerste hbo- of wo-jaar (nemen we de Ad ook mee?) merken dat een voortzetting in de andere sector beter past bij de persoonlijke aanpak. Blijft dan de doorstroom met een propedeuse van een hbo-bacheloropleiding naar een wo-opleiding bestaan?

Het onderscheid in onderwijssectoren zou minder bepalend kunnen zijn voor hoe een student het vervolgonderwijs doorloopt. Zo zou het mogelijk kunnen zijn (een deel van) een opleiding in een andere sector te volgen. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door studiepunten overdraagbaar te maken tussen de onderwijssectoren en modules aan te bieden die voorbereiden op een opleiding in een andere sector.

Dit klinkt behoorlijk vaag, maar we merken graag wat dit allemaal met zich gaat meebrengen.

Het mbo kent nu al een keuzedeel hbo. In het kader van wisselstroom kijken hogescholen en universiteiten hoe ze in het begin van de bachelor een soepele overstap van hbo naar wo en vice versa kunnen faciliteren. Aan de associate degree-opleidingen nemen studenten met verschillende achtergronden deel. Mbo-afgestudeerden, havisten en vwo'ers weten de Ad steeds beter te vinden. In 2023 nam de instroom toe met ruim twintig procent.

Mooi om het in deze Kamerbrief nog weer eens voorbij te zien komen.

Om studenten gedurende hun hele (werkende) leven makkelijker te kunnen laten bewegen binnen de waaier van vervolgonderwijs, kan gekeken worden of opleidingen meer doorlopende leer- en begeleidingslijnen kunnen opzetten. Ook zou het kunnen helpen als instellingen gelijke termen hanteren voor gelijke begrippen. Het vraagt een betere samenwerking tussen instellingen. Dit kan zo smal als de samenwerking van mbo-, hbo- en wo-instellingen binnen een onderwijsproject, maar ook zo breed als het samenvoegen van instellingen uit verschillende sectoren.

Prima. Ook horen we graag wat dit concreet gaat inhouden, mede in formele zin.

Op een aantal aspecten heb ik de afgelopen periode al maatregelen getroffen. De focus lag hierbij op het gelijkwaardiger maken van het studentenleven en het voeren van het gesprek over waardering voor beroepsonderwijs. Een ander punt dat ik al vaker heb genoemd en wat ook door uw Kamer is aangedragen, is het taalgebruik wanneer we het hebben over het vervolgonderwijs. Onderwijssectoren en opleidingen zijn niet gelijk. We hanteren niet voor niets de indeling in niveaus volgens het Europees kwalificatieraamwerk. Maar de vaak gehoorde tegenstelling hoogopgeleid-laagopgeleid doet geen recht aan de rijke schakering van opleidingen en aan hun gelijkwaardigheid. 'Woorden kunnen ongelijkheid niet opheffen, maar ze kunnen die wel bewust of onbewust bestendigen', aldus Louise Elffers.

Het CBS heeft in opdracht van OCW een eerste verkenning gedaan van de mogelijkheden voor aanpassing van onderwijsterminologie, die passend is bij de herwaardering van het mbo. Uit deze verkenning blijkt dat het aanpassen van onderwijsterminologie niet eenvoudig is. Er zijn geen vanzelfsprekende termen die de lading van de verschillende soorten onderwijs goed dekken; aan elk van de zes onderzochte alternatieven kleven nadelen. De motie van de leden Van der Plas (BBB) en Simons (Bij1) roept het demissionaire kabinet op om te spreken en te schrijven over praktisch opgeleid (mbo), theoretisch opgeleid (hbo) en wetenschappelijk opgeleid (wo). Het is de vraag of deze indeling in de praktijk voldoende bruikbaar en herkenbaar is. Zo zijn er opleidingen in het hbo en wo die een praktisch karakter hebben (zoals techniek en tandheelkunde), zijn er opleidingen in het mbo met een theoretisch karakter (zoals rechten) en is het onderscheid tussen theoretisch en wetenschappelijk niet heel scherp. Ook zijn er binnen het beroepsonderwijs vele creatieve, ondernemende of sportieve opleidingen.

Het is mijn overtuiging dat we waar mogelijk hiërarchische aanduidingen moeten vermijden. Het verwijderen van hiërarchische aanduidingen (middelbaar, hoger, hogeschool) in juridische begrippen en formele benamingen heeft bijzonder grote consequenties qua wetgeving en kosten (aanpassen benamingen). Maar een andere manier is om de termen 'middelbaar' en 'hoger onderwijs' te vermijden in het dagelijks taalgebruik door voor de drie vormen van vervolgonderwijs alleen de afkorting te gebruiken (mbo, hbo en wo) en te verwijzen naar de naam van de opleiding. Zo kunnen we zoveel mogelijk spreken van hbo en wo, in plaats van 'hoger onderwijs', en hbo-/wo-opgeleiden en mbo-opgeleiden, in plaats van hoog en laagopgeleid. Op- en afstromen kunnen we vervangen door het neutrale 'doorstromen'. Deze maatregel sluit bovendien aan bij de oproep die Utrechtse mbo-instellingen, JOB MBO en de MBO Raad in november vorig jaar aan mij deden.

Hier is op deze plek niets aan toe te voegen.

Ik ben in de eerste plaats benieuwd hoe uw Kamer over deze kwestie denkt, maar ik sta ook open voor de inzichten van andere (ervarings)deskundigen als het gaat om het vermijden van hiërarchische aanduidingen. (...)

Ik heb verder het voornemen om op korte termijn een bijeenkomst te organiseren waar partijen in het vervolgonderwijs goede voorbeelden van samenwerking in de waaier en ideeën rond het waaier-denken kunnen delen. Op deze manier wil ik mensen in het vervolgonderwijs inspireren om met deze manier van denken aan de slag te (blijven) gaan.

Helemaal goed.

5 Gedachten, voorstellen, aanvullingen...

Na deze beschouwingen aan de hand van stukken die OCW heeft verspreid, willen we op een aantal zaken zelf ingaan en een bijdrage leveren.

5.1 Andere namen voor vmbo, mbo, hbo en wo + wat andere zaken

In een nieuwsbrief van vorig jaar hebben we een voorstel gedaan voor aanpassing van de namen zoals die in het Nederlandse onderwijsstelsel worden gebruikt. Het gaat om meer op elke sector toegesneden namen, met de focus op de 'oriëntatie' ervan. Bovendien sluiten ze aan bij hetgeen internationaal gebruikelijk is, om ons niet uit de internationale markt te prijzen. Maar een dergelijke transformatie vraagt tijd. Het voorstel is mogelijk ook mee te nemen in de komende 'toekomstverkenningen' – om die plannen even niet te vergeten.

5.1.1 Hier het voorstel

MBO

Het voorstel is als nieuwe naam voor het mbo te gebruiken:

Specialistisch Beroepsgericht Onderwijs (SBO).

Daarmee wordt aangesloten bij de internationale naam: Vocational Education and Training (VET). De 'training' is daarbij 'vertaald' naar het zich richten op beroepen waarbij de afgestudeerden zich als een specialist in het vakgebied mogen affichereren.

HBO

Het voorstel is om voor het hbo te gaan gebruiken:

Beroepsonderwijs en Praktijkgericht Onderzoek (BPO).

In de internationale setting is het: Professional Higher Education (PHE). Dat is overigens al een 'aangepaste' vertaling van Hoger Beroepsonderwijs (let op de volgorde, HBO). Daarnaast is binnen de afspraken van het Bolognaproces sprake van 'onderwijs' en 'onderzoek'.

WO

Hiervoor is het voorstel:

Academisch Onderwijs en Onderzoek (AOO).

Internationaal heeft men het over: Academic Higher Education. Dat sluit best aardig aan bij het huidige 'wetenschappelijk onderwijs' en die internationale afspraken over 'onderwijs' en 'onderzoek' binnen de EHEA.

Daarnaast zijn de volgende afspraken te maken:

- Voor de niveaus 5 en hoger spreken we van 'tertiair onderwijs'.
- Voor de niveaus 1, 2, 3 en 4 (inclusief het vmbo) gaat het om 'secundair onderwijs'.
- Het gaat bij de niveaus om de formele koppeling aan het NLQF van de kwalificaties.

VMBO

Voor het huidige 'vmbo' kan worden gebruikt:

Algemeen Beroepsgericht Onderwijs (ABO).

Binnen het vmbo zijn allerlei routes te vinden, met daaronder ook de meer theoretische leerroute – die nog steeds 'mavo' mag worden genoemd. Daarom dus het gebruik van het begrip 'algemeen'. Maar ook dan valt die route onder het ABO, in formele zin.

Praktijkonderwijs

Tevens is er het 'praktijkonderwijs', vallend onder het voortgezet onderwijs. We hebben deze schoolsoort niet apart genoemd. Het voorstel is dit mee te nemen als aparte sub-leerlijn binnen het ABO, dus het huidige vmbo.

5.1.2 Havo en vwo: ook andere namen mogelijk

In de nieuwsbrief waarin bovenstaand voorstel was opgenomen, werd tevens ingegaan op het gaan gebruiken van andere namen voor 'havo' en 'vwo'. Het is op zichzelf al vreemd dat alleen met het 'vwo' wordt aangegeven dat de weg daarmee open ligt naar het wetenschappelijk onderwijs, maar ja, die leerlingen mogen ook naar het hbo en ook naar het mbo... Het havo is niet gericht op het hbo, in de benaming – zoals dat met 'voorbereidend beroepsonderwijs' het geval zou zijn (al laten we 'hoger' maar even weg).

Daarom was en is ons voorstel om als overkoepelende naam 'algemeen vormend onderwijs', als een neutrale invalshoek. Het havo wordt daarmee 'AVO5' en het vwo 'AVO6'. Verdere details laten we hier achterwege, in het kader van het onderwerp van deze nieuwsbrief.

Op dit moment valt het vmbo, mede vanwege de theoretische leerweg, onder het voortgezet onderwijs. In de nieuwe situatie betekent het dat er aparte regelingen kunnen zijn voor de doorstroom naar AVO5 en – zoals nu al het geval is – naar het SBO. Uiteraard kunnen ABO, praktijkonderwijs, AVO5 en AVO6 onder dezelfde wet blijven vallen, zeker op de middellange termijn.

5.1.3 Overzicht met alle opleidingen en namen

Hier een overzicht van de soorten opleidingen, met de voorgestelde individuele en overkoepelende namen. Daarbij worden constructies zoals een gemeenschappelijk eerste jaar in het vo, het hebben van het volwassenenonderwijs, de overstapmogelijkheden in dit stadium hier weggelaten.

BPO Beroepsonderwijs en Praktijkgericht Onderzoek		AOO Academisch Onderwijs en Onderzoek	
SBO Specialistisch Beroepsgericht Onderwijs	Algemeen Vormend Onderwijs		
ABO Algemeen Beroepsgericht Onderwijs	AVO5 Algemeen Vormend Onderwijs – 5 jaren	AVO6 Algemeen Vormend Onderwijs – 6 jaren	

5.2 Meester-titel voor mbo'ers

Er wordt door de minister een voorstel gedaan om onderzoek te laten doen naar de mogelijkheid om mbo'ers na het behalen van hun diploma (en we gaan gemakshalve uit van niveau 4, om aan te sluiten bij de 'waaier') een titel te verwerven met als naam 'Meester, te koppelen aan het vakgebied. Hoewel een en ander verder zal moeten worden uitgewerkt door de nieuwe regering - als dit idee wordt omarmd - dragen we hier ons steentje alvast bij door te bezien welke opties er zijn. We kunnen daarvoor kijken naar de 'Meister' in het buurland, maar omdat nog steeds niet helder hoe men daar omgaat met niveau 5 van het EQF (helaas, ook voor de samenwerking in de grensstreken), baseren we ons op twee andere voorbeelden: Luxemburg en Finland, binnen hun mbo-systeem.

Daarna gaan we kort in op wat in Engeland een optie is geworden, maar dan bij de universiteiten.

Ook geven we een voorzet in paragraaf 5.3 voor een aanvullend scenario, voor degenen die nog verdere stappen willen zetten. Dat betreft een mooie uitdaging, mede door de samenwerking met het hbo die daarbij mogelijk wordt.

Eerst een aftrap om een kader af te bakenen, met een paar aspecten, voor de 'Meester':

- Het is een traject dat mbo-4-geslaagden kunnen gaan volgen.
- Het leidt tot een kwalificatie waaraan een diploma is verbonden, en de titel 'Meester', zonder er een formeel niveau aan te koppelen – dus geen 4+ of 5, te vinden bij van het NLQF.
- Het betreft een duaal traject, dus met werken en studeren, met een flexibele aanpak qua inrichting.
- Het traject wordt verzorgd door ROC's, in samenwerking met het bedrijfsleven, waarbij de SBB een coördinerende rol speelt, gelet op de deskundigheid aldaar voor het mbo.
- Het is aan de overheid om te gaan bepalen op welke wijze hiervoor een vorm van bekostiging is te vinden. Dat kan via een 'persoonlijk leerbudget', maar ook door bepaalde constructies en/of voor bepaalde sectoren te financieren, via nader te bepalen kanalen.

5.2.1 Na mbo-4 naar de 'Meester'

Het idee dat wordt aangedragen door OCW, is om bezitters van een mbo-diploma op niveau 4 de mogelijkheid te bieden door te groeien binnen hun sector, om in hun vakgebied via het volgen van specifieke scholing te komen tot een niveau dat wordt bekroond met de titel 'Meester'. Hoe dit in elkaar kan worden gestoken, is onderwerp van gesprekken die met allerlei betrokkenen en experts zullen moeten worden gevoerd.

We nemen hier dus toch maar de vrijheid om een paar voorzetten te geven als het gaat om de aanpak, de vormgeving en de constructie die het handigste zijn. Daarvoor gebruiken we twee voorbeelden uit andere landen die ons zijn voorgegaan. Leest u eerst deze twee stukjes door.

Finland

In Finland kent men eigenlijk geen echt formeel niveau 5, mede vanwege de focus op de Bachelor en vooral de Master als het gaat om allerlei beroepen, om de kwaliteit van bepaalde werkzaamheden te kunnen borgen. Een voorbeeld daarvan is de sector onderwijs.

Een optie die echter onder meer binnen het technische onderwijs bestaat, is dat afgestudeerden met een mbo-4-diploma aan het werk gaan en vervolgens de kans krijgen een diploma te verwerven dat met enige voorzichtigheid als een kwalificatie op 5 valt te positioneren, maar dan zonder het recht om door te stromen naar een professionele bacheloropleiding.

Het betreft een flexibel traject, met de volgende kenmerken:

- Werkenden met mbo-4 op zak kunnen in een duale vorm (werkend-leren) meedoen aan een aantal korte programma's die zijn gebaseerd op nieuwe en actuele leeruitkomsten die passen bij hun werkzaamheden, in een brede context;
- Deze korte programma's leiden allemaal tot een certificaat;
- De programma's worden verzorgd door mbo-instellingen, in samenspraak met branches, beroepsverenigingen en werkgeversorganisaties – en die instellingen zijn verantwoordelijk voor het niveau en de kwaliteit;
- Elk jaar wordt bepaald welke certificaten kunnen worden behaald;
- Een aantal certificaten, behaald binnen een bepaalde termijn, leidt tot een diploma;
- Er vindt bekostiging plaats door de overheid.

Luxemburg (uit een recent rapport)

Master craftsperson studies (ISCED 453 – EQF 5)

Some trades offer the possibility to obtain a Master craftsperson certificate (brevet de maîtrise; ISCED 453 – EQF 5) after completion of the initial education. The holder is entitled to settle in the craft industry as self-employed and to train apprentices.

Obtaining a Master craftsperson certificate confers the title of Master craftsperson in the particular trade.

Preparatory courses to the master craftsperson are organised by the Chamber of Trades and Skilled Crafts.

To access the Master craftsmanship programmes, learners are required to have reached at least a DAP or DT qualification.

Learners are also required to have at least one year of working experience in the field, in order to participate in the final practical examination of the Master craftsperson programmes.

The programmes are modular and the number of hours to follow may differ from one trade to another. However, the maximum duration to accomplish all modules is 6 years.

Het zijn vormgevingen die sterk op elkaar lijken. Het zijn beide flexibel ingestoken programma's die modulair en dus met certificaten zijn te doorlopen.

Nog even een paar aanvullende zaken, om misverstanden te voorkomen en om suggesties te doen als het gaat om de aanpak en invoering in ons land:

- Aan elk programma met een certificaat wordt wel een aantal studiebelastingsuren gekoppeld, maar elk jaar wordt zo'n programma zo nodig aangepast op basis van nieuwe ontwikkelingen die voortvloeien uit de dynamiek binnen de sector van de arbeidsmarkt;
- Er is sprake van een nader vast te stellen aantal certificaten die dienen te worden behaald om het diploma te kunnen laten uitreiken;
- Om de actualiteit van het diploma te kunnen garanderen dienen die certificaten binnen een periode van drie jaren te worden verworven;
- Werkenden kunnen uiteraard ook losse certificaten behalen als het gaat om specifieke functies en werkzaamheden, zonder dat het doel is om de titel 'Meester' binnen te halen.

Een interessante optie is dat bezitters van de titel 'Meester' in de jaren erna deze titel als het ware kunnen vernieuwen door te bezien welke certificaten in de tussentijd zijn toegevoegd, te beschouwen als kenmerkend voor het geheel, en vervolgens de scholing daarvoor te volgen. De betrokken mbo-instelling kan op basis daarvan een aanvullend bewijs afgeven.

5.2.2 Higher Apprenticeship (Engeland)

Even een kort uitstapje naar Engeland, gelet op de Meester-titel, maar dan aan de hand van wat binnen het hoger onderwijs aldaar sinds een aantal jaren een optie is. Daar is het mogelijk om als universiteiten samen met werkgeversorganisaties een traject op te stellen dat is gebaseerd op een bepaalde sector van de arbeidsmarkt. Er wordt gekeken naar wat de banen daarin op een gegeven moment als kerncompetenties omvatten en wat nodig is om de betrokkenen op een hoger niveau te brengen. Daarbij worden passende onderwijseenheden gemaakt, in combinatie met activiteiten die binnen het werk zijn uit te voeren onder supervisie van docenten en begeleiders.

Het geheel vormt een formele opleiding van twee jaren, leidend tot de Higher Apprenticeship Foundation Degree, dus tot een formele graad. Deze aanpak is als zodanig te realiseren door een universiteit op basis van het hebben van een 'degree awarding power', dus met een 'instellings-accreditatie'.

Overigens dient wel te worden opgemerkt dat in de afgelopen jaren de werkgeversorganisaties aldaar deze aanpak toch 'te bureaucratisch en te academisch' zijn gaan vinden. Ze gaan daarom liever in zee met Further Education Colleges voor een privaat 'Higher National Diploma' en de daarvan afgeleide certificaten. Dat zijn 'business diploma's', sterk gericht op bepaalde bedrijfstakken, met meer maatwerk. Je zou dit ook kunnen zien als een beweging in de richting van flexibele scholingstrajecten zoals die in Finland en Luxemburg te vinden zijn.

5.2.3 Landelijke aanpak

Het is zonder meer aan te raden om als mbo-instellingen te streven naar een landelijke samenwerking rond het vormgeven van trajecten die leiden tot de Meester-titel. Dat kan per sector van

de arbeidsmarkt, samen met bijvoorbeeld de SBB en de branches. Binnen zo'n netwerk worden de programma's voor de certificaten vastgesteld, wordt gekeken naar de toetsing, kan het niveau worden bewaakt en kunnen de mbo-instellingen met elkaar bezien hoe de kwaliteit is te garanderen. Op die wijze kan wellicht de overheid tot financiering overgaan.

5.3 Doorgroeien na de Meester-titel: samen met het hbo vormgeven van certificaten

In de gedachten van de minister zoals die zijn neergelegd in de Kamerbrief, is het tevens zinvol om over de grenzen van de onderwijssectoren heen met elkaar samen te werken rond het doen van 'onderzoek', vooral in praktische zin. Dit is een gedachte die nog dient te worden uitgewerkt aan de hand van effectieve scenario's, om te voorkomen dat er blokkades optreden als gevolg van regelingen die in elke sector specifiek van toepassing zijn.

Maar we willen toch ook een aanvullende stap voorstellen, in het verlengde van de Meester-titel, gelet op het kennelijke streven om meer samenwerking mogelijk te maken met het hbo, mede om de aantrekkelijkheid van de route via het mbo te vergroten. Hier een aantal kenmerken:

- Personen met de Meester-titel komen in aanmerking voor een specifiek scholingsbudget als ze geen hbo-opleiding hebben gevolgd (bekostigd), onder nader te bepalen voorwaarden vast te stellen.
- Zij kunnen samen met een hogeschool bezien welke onderwijseenheden binnen met hun functie verwante deeltijdse bacheloropleidingen in aanmerking komen voor scholing die past bij het upgraden van hun werkzaamheden.
- In goed overleg wordt bezien hoe deze eenheden zijn te volgen, samen met de reguliere hbo-studenten, tegen betaling van een marginaal bedrag aan cursusgeld.
- Voor de met goed gevolg afgesloten eenheden wordt een certificaat ('microcredential') uitgereikt.

Binnen deze aanpak zijn best meerdere activiteiten mogelijk, maar daarvoor zal eerst een constructie dienen te worden uitgewerkt, binnen de huidige regelingen – om vervolgens te bezien wat aanvullend is te regelen.

Even voor de goede orde: Het zou best zo kunnen zijn dat deze insteek ook is te gebruiken voor degenen die een Ad-diploma hebben verworven en vervolgens aan het werk zijn gegaan, om vanuit die situatie door te groeien en niet te opteren voor een Bachelor.

5.4 Higher VET – levenlang ontwikkelen en volwassenenonderwijs

Je zou hetgeen hierboven is aangekaart, eigenlijk tevens kunnen zien als een aanzet voor het scheppen van een eigen 'onderwijskolom' voor degenen die vanuit met mbo niet naar het hbo doorstromen. Dat is wat internationaal als Higher VET wordt gezien, zijnde een sector die parallel aan het hoger onderwijs is vorm te geven. Veel landen zijn op zoek naar hoe dit in elkaar valt te steken, zeker als er sprake is van een binair systeem en zo'n zoektocht mede afhankelijk is van het al dan niet hebben van de Short Cycle HE, dus wat onze Associate degree is. Men wil geen chaos scheppen binnen het tertiaire systeem, met teveel opties, leerwegen en doorstroomconstructies. Zo'n zoektocht is echter nog niet zo simpel...

Het is dus niet de bedoeling om op deze manier het mbo te laten doorgroeien naar het tertiaire onderwijs, als een reguliere en initiële vorm binnen het stelsel. Het is nadrukkelijk een aanpak die past bij het volwassenenonderwijs, dus het 'levenlang ontwikkelen'. Het lijkt op hetgeen speelt in Zwitserland waarbij de insteek voor werkenden niet is om direct op te gaan voor een volledig diploma maar nadrukkelijk de weg ernaar toe te kiezen via het verwerven van arbeidsmarktrelevante certificaten.

Door de opening te bieden om daarbij een keuze te maken uit eenheden die in het hbo toch al worden verzorgd, kan de overheid mikken op een vorm van schaalvoordeel d.w.z. het laten aanschuiven van een bepaalde groep werkenden bij groepen die regulier een deeltijdse opleiding volgen.

Ook zal nog moeten worden bezien in hoeverre het bewandelen van de route naar de Meester-titel valt te positioneren naast de Ad-opleidingen, tevens in deeltijd verzorgd. Het is voorstelbaar dat mbo-instellingen binnen een bepaald kader samenwerken met hogescholen, zeker als deze het Ad-aanbod in een regio hebben gebundeld.

6 Tot slot: toch kritisch gekeken...

Uit een aantal kanttekeningen in de vorige paragrafen blijkt wel dat we kritisch staan tegenover het gebruiken van het begrip 'waaier' om daarmee de stapeling in het onderwijsstelsel in een vrij cosmetische zin anders te ordenen. Het wordt heel hard vechten tegen een bierkaai, wetende dat de spelers op het onderwijsveld sterke argumenten hebben om zelf de ruimte te bepalen als het gaat om aanpassingen.

Aan de andere kant worden er zinvolle en bruikbare aanzetten gegeven om, los van die ordening, te bezien waar samenwerking mogelijk is met de inzet van het mbo en de positie van de ROC's. Het zal zeker goed zijn om geld vrij te maken voor de mbo-instellingen om iets te doen met 'excellentie', voor alumni, werkenden en anderen die baat hebben bij scholing die direct inzetbaar is voor het verrichten van nieuwe werkzaamheden. Die aanzetten moeten in ieder geval worden omgezet in acties en mogen niet gaan 'verzuipen' in oeverloze discussies over status, ordening en stapelen, zonder zich te realiseren wat het allemaal voor consequenties heeft.

6.1 Wat is dan juist belangrijk...

Zo aan het eind, weer terug naar de gedachten achter de waaier van Dijkgraaf c.s. Het is een duidelijke poging om de drie sectoren in ons stelsel die jongeren afleveren (en werkenden die zich verder scholen) voor de arbeidsmarkt, een gelijke waardering door het bedrijfsleven mee te laten geven. Jammer is evenwel dat daarmee een voorstel voor de aanpassing van de onderlinge ordening gepaard gaat die geen kans van slagen heeft op basis van het jarenlange gebruik ervan, om dwars door de sectoren heen bruikbare leerwegen in elkaar te kunnen steken. Die formele routes laten zich niet ombuigen zonder helder te hebben en te houden wat de positie van een sector is, om niet te verdwalen in kaders, regelingen en wetten. Doorbreken van onnodige muren moet en mag dus, maar niet door een vorm van stoeien met termen en begrippen.

Het lijkt ons beter om goed te gaan kijken wat de sectoren met elkaar gemeen hebben, en dan vooral naar de waardering die het werkveld daaraan kunnen en ook moeten gaan hechten. Het gaat om aspecten die op een of andere wijze als gelijkwaardig zijn te beschouwen en voor het bedrijfsleven zijn te gebruiken als het erom gaat mbo, hbo en wo op een min of meer identieke wijze serieus te nemen. Hier een paar van dergelijke aspecten:

- Elke opleiding is gericht op het kunnen uitvoeren van werkzaamheden, bijdragend aan onze economie...
- Er is dan sprake van een eigenstandige waarde voor een sector van de arbeidsmarkt...
- Het leidt stevast tot een waardering van de werkzaamheden op zich, zonder te kijken naar de onderwijssector, tot uiting komend in het inkomen dat ermee kan worden gegenereerd in relatie tot de 'opbrengst' voor het bedrijf...
- Een opleiding is altijd een basis voor het kunnen vormgeven van een loopbaan en in samenhang daarmee kunnen meedoen aan het levenlang ontwikkelen...

Het zit 'm dus niet in de opleiding op zich binnen het stelsel maar in de wijze waarop men binnen de economie ermee omgaat, om mensen in te zetten op de juiste plek en daarvoor concreet te waarderen. Elk individu moet zich daarbij op z'n plek thuis voelen, met het idee dat er op dat moment het maximale uit zichzelf valt te halen.

6.2 Nog wat specifieke zaken... om in het achterhoofd te houden

In het verlengde van hetgeen al is aangekaart, geven we voor de goede orde nog een paar zaken aan de samenleving mee voor de verdere verkenning van de voorstellen.

- **Gebruik hbo-niveau**
In veel discussies rond het formele en non-formele onderwijs (kwalificaties) komt naar voren wat valt te doen aan aanbieders van non-formele scholingstrajecten die spreken over een programma 'op hbo-niveau', zonder verdere onderbouwing. Daar is op zich weinig tegen in te brengen omdat in de WHW het begrip 'hbo' niet is opgenomen, alleen maar voluit geschreven. Als nu wordt voorgesteld om te gaan werken met 'hbo' in de normale situaties, zal ook iets met het 'misbruik' ervan moeten worden gedaan.
- **Doorstroom mbo-hbo: ook niveau 3... 21 jaar en ouder...**
Er wordt gesproken over de doorstroom van het mbo naar het hbo, vanuit niveau 4. De vraag is echter of mede moet worden bezien hoe bezitters van een diploma op niveau 3 kunnen aanhaken bij de genoemde scenario's. Werkenden kunnen een beroep doen op de zgn. 21+-

toets d.w.z. ze kunnen zonder het vereiste diploma (mbo-4, havo of vwo – dan wel daarmee gelijkwaardig) op basis van een toelatingsonderzoek met een formele Ad- of Bacheloropleiding van start gaan.

- **1 x Ad, 1 x B en 1 x M... kan het ook anders**

Het is misschien buiten de orde, maar als je wilt voorkomen dat jongeren en werkenden steeds maar moeten zoeken naar een opleiding op een hoger niveau, ook binnen het hoger onderwijs zelf, dan moet de overheid stoppen met het principe dat iedereen maar 1 Ad, 1 Bachelor en 1 Master door de overheid bekostigd en dus tegen wettelijk collegegeld mag doen. Dat moet een ander systeem worden bijvoorbeeld zodat men in plaats van een Bachelor ook 2 keer een Ad mag volgen. Horizontale scholing kan vaak effectiever zijn dan verticaal zoeken naar een volgend formeel diploma waarvan mogelijk niet alle leeruitkomsten nodig zijn voor een bepaalde functie.

- **Doorstroomscenario's mbo-hbo op de plank**

Ook nu wordt in het document gesproken over het stroomlijnen van de leerweg mbo-hbo, met de Ad en de Bachelor als richtpunt. Dan gaat het over meenemen van studiepunten en het inzetten van voorbereidende onderwijsseenheden. Prima, maar er liggen nog gewoon allerlei voorstellen, scenario's en constructies 'op de plank'. Rond 2003 speelde de vraag hoe verder te gaan met mbo-hbo toen de zgn. verwantschapsregeling weer van tafel ging (een regeling waarmee groepen mbo'ers formeel de hbo-bacheloropleiding in drie jaren mochten gaan doen). Samen met het Lica (Landelijk Expertise- en Informatiecentrum aansluiting) hebben we als Leido een aantal rapporten hierover geschreven, onder meer op verzoek van het toenmalige Platform Beroepsonderwijs. Dus, als het handig is, trekken we die beschouwingen gewoon weer uit de kast...

6.3 Kortom en dus

Kortom, er zitten veel hobbels in het wegdek op dit pad af te gaan lopen. Er zijn al diverse reacties te vinden in de media, met uitspraken zoals 'waar bemoeit hij zich mee', 'laat het bedrijfsleven de waardering voor het mbo maar eens flink tot uiting laten komen' en 'wat te doen als je met een wo-opleiding nog steeds veel meer geld kunt binnenharken dan met een mbo-diploma'. Daarnaast valt nadrukkelijk te zien dat veel van de partijen in de huidige TK andere meningen hebben over onderwijs dan het huidige kabinet. Het is de vraag of de overheid op dit soort gebieden een voortrekkersrol moet spelen en dat ondanks alle problemen die al snel opduiken als je aan het systeem gaat sleutelen, nu met 'taal' en 'kunst- en vliegwerk voor begrippen' gelet op maatschappelijke verhoudingen op basis van het genoten onderwijs, voor schuivende panelen kan laten zorgen via aanpassingen bij het aanbevelen van keuzes die goed zijn voor de economie.

Dus... laat men goed gaan bezien wat er toch wel in gang kan worden gezet. Het zorgen voor een soort eerherstel van de 'beroepskolom' is zonder meer de moeite waard. Het kunnen doorgroeien naar een volgende fase in een loopbaan door aanvullende scholing te kunnen volgen, en daarmee ook een bewijs te verdienen van het bezitten van 'vakmanschap' (ook op basis van werk dat wordt gedaan) is zonder meer een verrijking te noemen.

Ook het vervolgens kunnen behalen van certificaten door zo'n 'Master Craftsman' waarvan duidelijk is dat ze behoren tot bepaalde hbo-opleidingen, is een prima optie. Dat kan bijvoorbeeld het werken in teams bevorderen en tevens een aanzet zijn om samen aan onderzoek en innovaties te doen.

Dus hierbij een oproep om als overheid met alle betrokken partijen om in het kader van het 'levenlang ontwikkelen' de krenten uit deze taalpap te vissen. En misschien dat op termijn tot andere namen kan worden gekomen, als daarvoor mogelijkheden zijn en duidelijk is dat daarmee een maatschappelijke meerwaarde valt te creëren.

Open brief aan alle toekomstige studenten van Nederland: bericht op de OCW-website

Geen termen meer als 'hoog' of 'laag' opgeleid: minister Dijkgraaf (onderwijs) wil af van hiërarchische aanduidingen in het dagelijks taalgebruik over het vervolgonderwijs. Dergelijke woorden houden ongelijkheid in stand en staan de ontwikkeling van talent in de weg. Aanpassen van het taalgebruik is een volgende stap naar de gelijke waardering van alle vormen van vervolgonderwijs en de herwaardering van het beroepsonderwijs. Dat schrijft Dijkgraaf in een brief aan de Tweede Kamer én in een open brief aan alle toekomstige studenten van Nederland. De open brief wordt ondersteund door studentenorganisaties JOB MBO, ISO en LSVb en door het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS).

Minister Dijkgraaf: "We hebben ieder talent nodig. Door het vervolgonderwijs als 'waaier' in te richten, waarin verschillende opleidingen gelijkwaardig naast elkaar liggen, kunnen we een aantal belangrijke doelen bereiken. Voor de maatschappij, de arbeidsmarkt én vooral voor studenten zelf. Als student kun je gemakkelijker de juiste plek vinden. Of dat nu op het mbo, hogeschool of de universiteit is. Ook moeten studenten allemaal dezelfde mogelijkheden krijgen om mee te doen in het studentenleven. Ik merk gelukkig veel herkenning en steun voor deze manier van denken. Het is nu tijd om de volgende stap te zetten. Ik roep iedereen op mee te doen."

Ieder talent nodig

Er is grote vraag naar mbo- en hbo-opgeleide mensen in vooral de zorg, onderwijs en techniek. Maar in het onderwijs is een race naar de top ontstaan waar een 'hogere' opleiding status geeft, deuren opent en een reeks voordelen biedt als meer levensgeluk. Voordelen die van generatie op generatie worden doorgegeven. Dat moet anders, vindt Dijkgraaf. Juist onderwijs kan een cruciale rol spelen in het verminderen van ongelijkheden en het bevorderen van verbinding in de samenleving. Jongeren moeten een plek vinden die past bij hun wensen en talenten, wat leidt tot meer succes als student. Hij waarschuwt voor de druk om een 'zo'n hoog mogelijke' opleiding te doen: het zorgt voor stress en een hoger risico op uitval.

De herwaardering van het mbo en hbo en het realiseren van zo'n 'waaier' vergen een reeks maatregelen voor de langere termijn. Een volgende stap die we wat Dijkgraaf betreft nu al kunnen zetten is het aanpassen van het dagelijks taalgebruik over het vervolgonderwijs. Woorden doen er immers toe. Alle juridische begrippen en formele benamingen aanpassen heeft veel voeten in de aarde, maar wat nu al wel kan is het vermijden van hiërarchische aanduidingen in het dagelijks taalgebruik, zoals 'hoger onderwijs' en 'middelbaar'. In plaats van verticaal taalgebruik afkortingen (zoals mbo) en 'hbo en wo' als alternatief voor 'hoger onderwijs'. En met ook 'hbo-en wo-opgeleiden' in plaats van 'hoog opgeleid'. Deze maatregel sluit ook aan bij een recente oproep van de Utrechtse mbo-instellingen, JOB MBO en de MBO Raad. Dijkgraaf wil hiermee beginnen op zijn eigen ministerie, maar hij roept iedereen op dit voorbeeld te volgen en ook mee te denken over alternatieve benamingen.

Betere begeleiding bij studiekeuze

Om studenten gemakkelijker de juiste plek te laten vinden, wil Dijkgraaf onder andere dat de begeleiding tijdens het studiekeuzeproces wordt verbeterd. Vorig jaar werden alle eindexamenkandidaten vorig jaar al nadrukkelijk gewezen op het beroepsonderwijs. Ook moeten studenten zich in zo'n waaier gemakkelijk van de ene naar de andere onderwijsvorm kunnen bewegen, bijvoorbeeld van mbo naar hbo. Het meenemen van studiepunten of het volgen van voorbereidende modules moeten hieraan bijdragen.

Meestertitel

Een ander doel is dat alle studenten op een gelijkwaardige onderwijservaring kunnen hebben. Nu zijn bepaalde voordelen zoals toegang tot studenten(sport)verenigingen, uitgaansgelegenheden of studeren in het buitenland vooral voor hbo- en wo-studenten. Dit moet anders. De eerste stappen zijn gezet. Zo kunnen mbo-studenten in steeds meer steden deelnemen aan introductieweken. Maar Dijkgraaf vindt dat er meer kan gebeuren. Zo denkt hij aan een meestertitel voor mbo-studenten die zich na hun diploma verder willen bekwamen in hun vakmanschap. Dat kan vooral interessant zijn voor hoogwaardige technologische bedrijfstakken als de hightech. En wat gebeurt

in mbo, is ook interessant voor hbo en wo. Zo kunnen hbo- en wo-studenten baat hebben bij een sterkere koppeling tussen opleiding en beroepspraktijk (zoals in het mbo gebruikelijk is). Over de precieze invulling van de doelen wil hij in gesprek met het onderwijsveld.

Meer samenwerking

Verder moet het vervolgonderwijs zo worden ingericht dat onderwijsvormen beter met elkaar samenwerken op het gebied van onderwijs en onderzoek. Dijkgraaf steekt daarom 1 miljoen euro in onderwijsprojecten waarin gemengde studententeams van verschillende onderwijssectoren samenwerken, elk vanuit hun eigen expertise. Belangrijk effect is dat studenten (en docenten) van deze drie onderwijssectoren elkaar dan vaker ontmoeten.

Een laatste doel waaraan gewerkt zou moeten worden is een duidelijke eigen identiteit van mbo, hbo en wo. Als studenten niet meer kiezen op basis van de 'hoogte', dan moet wel duidelijk zijn waar je wat kunt leren en waar welk soort onderzoek wordt gedaan.

Annex 2

Het Hoger Onderwijs Persbureau nam een interview af met minister Dijkgraaf, met een aantal behoorlijk kritische vragen.

Minister Robbert Dijkgraaf wil de term 'hoger onderwijs' in het dagelijks taalgebruik schrappen om de gelijkwaardigheid tussen mbo, hbo en wo te vergroten. "Alles wat we kunnen doen om de verschillen kleiner te maken, is goed."

Donkere wolken pakken zich samen boven het onderwijs, als we demissionair minister Dijkgraaf mogen geloven. "In plaats van de sociale motor die tot verheffing van grote maatschappelijke groepen leidt, dreigt onderwijs een instrument te worden dat de verschillen juist bestendigt en vergroot", schrijft hij vandaag aan de Tweede Kamer. Afgestudeerden van universiteiten en hogescholen leven langer en gezonder dan de rest, houdt hij de Tweede Kamer voor. Hun inkomen is hoger, ze bouwen meer vermogen op en zijn beter vertegenwoordigd in politiek en bestuur. "Ze zijn over het algemeen gelukkiger", aldus de minister. "Deze voordelen worden doorgegeven aan de volgende generatie; het opleidingsniveau van je ouders is medebepalend voor naar welke school je gaat en in welke omgeving je opgroeit." Om daar enig tegenwicht aan te bieden, schetst hij doelen voor de politiek. Laat mbo, hbo en wo een waaier vormen: onderwijsvormen die naast elkaar liggen, zonder verschil in hoogte. Hij vindt het een goed idee als hogescholen meer masteropleidingen gaan aanbieden en een eigen promotietraject ontwikkelen ('professional doctorate'). En waarom zou zo iets niet in het mbo kunnen, vraagt hij zich af.

Zelf wil hij het taalgebruik alvast aanpassen. "Zo kunnen we zoveel mogelijk spreken van hbo en wo, in plaats van 'hoger onderwijs', en hbo-/wo-opgeleiden en mbo-opgeleiden, in plaats van hoog- en laagopgeleid. Op- en afstromen kunnen we vervangen door het neutrale 'doorstromen'." Scholieren blijft hij aanmoedigen naar het beroepsonderwijs te gaan, als ze dat willen.

Er zit een tegenspraak in. U somt alle voordelen van hoger onderwijs op en zegt dan tegen scholieren: je kunt ook naar het mbo en al die voordelen mislopen.

"Veel krachten in de samenleving maken de verschillen groter. Het is bijna als de zwaartekracht. Als jij het beter krijgt, gezonder bent en meer geld hebt, dan kun je ook weer meer aan je kinderen bieden, dus die krijgen meer bagage mee: economisch, financieel, cultureel... Ik maak me enorme zorgen dat de verschillen in onze samenleving groter worden, zoals we wereldwijd zien."

Maar moet je kinderen dan aanmoedigen naar het mbo te gaan?

"Uiteindelijk hebben we alle vormen van onderwijs nodig. Je hebt altijd een natuurlijke diversiteit in de samenleving: niet iedereen wil een academische studie volgen. Daarom moeten we voor gelijkwaardigheid zorgen: dat studenten op alle niveaus op dezelfde manier ondersteund worden, dat ze op dezelfde manier mogelijkheden hebben en door kunnen leren."

En dan maar een lager inkomen?

"Er zijn sectoren in het beroepsonderwijs waarin mensen heel goed geld verdienen. Ze kunnen bijvoorbeeld ondernemer worden. Maar de vraag is: kunnen ze zich daarin ook verder ontwikkelen? De waaier van het beroepsonderwijs is een beetje schuin afgeknipt: in het mbo stopt het sneller. Dat moeten we gelijkwaardig maken. Het inkomen is ook niet het belangrijkste punt. Er zijn beroepen waarin je meer verdient en minder verdient. Het is waar dat de gemiddelde chirurg meer verdient dan de afgestudeerde filosoof, maar er zijn ook heel goede redenen waarom mensen filosofie willen studeren. Het is ook niet zo dat je opleiding één-op-één een relatie heeft met gezondheid et cetera. Maar alles wat we eraan kunnen doen om die verschillen kleiner te maken, is goed."

Wat is het gevaar als de politiek daar geen oog voor heeft?

"Als je via het onderwijs de verschillen groter maakt, dan brokkelt het draagvlak voor het onderwijs zelf af. Dan gaan mensen zeggen: dat onderwijs is eigenlijk voor een groepje van de samenleving dat het al goed heeft en het alleen maar beter krijgt. Dan stort dat hele bouwwerk in."

Goed onderwijs en gelijke kansen voor iedereen klinkt logisch voor een minister van Onderwijs. Maar waarom zou u graag zien dat jongeren vaker voor beroepsopleidingen kiezen?

“Dat heeft ook een praktische reden. Waar heeft het land momenteel behoefte aan? Er zijn gepromoveerde natuurkundigen nodig, maar toch zeker ook een heleboel vakmensen in de gezondheidszorg, de techniek, het onderwijs... Dat zijn beroepsopleidingen en we moeten er alles aan doen om die opleidingen aantrekkelijk te maken.”

Maar aan universitair opgeleiden is kennelijk ook behoefte. Ze zijn zelden werkloos.

“We leven in een wereld van arbeidsmarkttekorten. Het heeft momenteel weinig zin om te zeggen: laten we met deze studie stoppen, want we leiden ze op voor de werkloosheid. Een ‘negatieve’ sturing gaat niet werken. We kunnen er beter op een ‘positieve’ manier naar kijken. Er zijn grote maatschappelijke uitdagingen in de gezondheidszorg, het onderwijs, de klimaatverandering... Daar kunnen we heel mooi beleid voor maken, maar als we de mensen niet hebben, dan gaat het gewoon niet gebeuren.”

Zitten er volgens u studenten op de verkeerde plek?

“Ik zeg zeker niet dat grote groepen studenten op de verkeerde plek zitten, maar aan de andere kant zien we in het wetenschappelijk onderwijs studenten die zeggen: ik vind het te stressvol, ik zit hier eigenlijk alleen omdat mensen zeiden dat ik moest doorleren.”

Dat gaat toch niet om grote aantallen?

“De universiteiten zelf zeggen 10 à 15 procent, maar dat is helemaal voor hun rekening.”

Dat percentage komt uit hun grote duim.

“Ik weet dat echt niet. Kijk, in het onderwijs vieren we de diversiteit: je wilt dat leerlingen en studenten de beste versie van zichzelf worden, in alle beroepen. Daarvoor moet je het soms wat moeilijker maken om te switchen van de ene vorm van onderwijs naar de andere. Waarom kun je geen combinaties maken? Waarom kun je geen wo-opleiding doen en een paar vakken volgen in het hbo of mbo. Stel dat je zegt: ik wil animaties leren maken. Waarom zou dat dan niet kunnen? Dan kan het onderwijs mensen ook weer meer bij elkaar brengen. Nu is het onderwijs een soort sjoelbak waarin alle leerlingen in een vakje worden gegooid.”

Dat is niet hetzelfde als zeggen: ga maar naar het mbo.

“Ik zeg echt niet dat iedereen naar het mbo moet, maar ik spreek ook wo-studenten die eigenlijk zin hadden om iets creatiefs te doen, of gewoon iets anders. Ze zouden bijvoorbeeld niks mooier vinden dan cameraman worden. Nou, daar kun je ook heel goed in worden, daar kun je Oscars mee winnen. Dus waarvoor moeten zij nou een rechtenstudie gaan doen? We moeten de zoektocht van jonge mensen meer faciliteren, zodat ze kunnen wisselen van niveau en richting. Ik heb zelf ook een zigzagpad gevolgd.”

Is flexibiliteit dan het ideaal?

“Op de echt lange termijn zal ontbundeling van het onderwijs de toekomst zijn, denk ik. Dat klinkt heel gevaarlijk, als een supermarktmodel waarin iedereen maar wat kan doen, maar ik kan me voorstellen dat we in de toekomst iets meer in termen van opleiden gaan denken en iets minder in termen van een diploma.”

Annex 3

Open brief van de minister

Beste student van de toekomst,

Weet jij wat je later wilt worden en welke studie daarbij past? Misschien help je mensen graag. Ben je creatief, nieuwsgierig of juist handig. Of vind je bijvoorbeeld ondernemen leuk. Zoveel mensen, zoveel talenten. En dit zeg ik erbij: elk talent verdient dezelfde waardering. Hoe mooi is het als jij kunt uitgroeien tot de beste vorm van jezelf. In je studie en daarna. Dan kun je veel betekenen voor de mensen om je heen, de maatschappij en op de arbeidsmarkt.

Daarvoor moeten er wel wat dingen veranderen in het onderwijs. Ik heb daarover een brief geschreven aan de Tweede Kamer. En omdat het over jullie toekomst gaat, richt ik me nu ook tot jullie.

Als het gaat over studeren, voel je misschien een druk om voor het zogenaamd hoogst haalbare te gaan. Maar als een studie niet bij jou past, is de kans op uitval, stress of spijt achteraf groot. Verdrietig als studeren een kwestie van winnen en verliezen wordt. Dat zit ook in ons taalgebruik. We hebben het nu nog vaak over 'hoger' of 'lager' opgeleid. Daar moeten we echt mee stoppen. Want de ene studie staat niet boven de andere. Alle soorten opleidingen zijn gelijkwaardig. Of het nu mbo, hbo of wo is. Er is een fantastisch breed aanbod aan opleidingen. In elke richting moet je je verder kunnen ontwikkelen. Als je wilt switchen van de ene naar de andere onderwijsvorm moet dat makkelijker worden. En alle studenten moeten volop aan het studentenleven kunnen meedoen. Samen met veel enthousiaste mensen werk ik aan gelijke waardering voor alle onderwijsvormen. Jij kunt daarbij helpen. Neem de vrijheid om te kiezen voor een studie die bij jouw talenten past. Om te bepalen wat jij wilt worden. Samen met je leeftijdsgenoten verander je zo ook het onderwijs van de toekomst. Bijvoorbeeld omdat dan meer studenten naar het beroepsonderwijs gaan.

Veel succes op jouw pad naar de toekomst!

Annex 4

In de Kamerbrief wordt verwezen naar een onderzoek van het ROA, betrekking hebbende op de toekomst van het mbo. Hier een stuk daaruit – dat zonder meer een welkom bron voor OCW is geweest.

Bron: ROA

Het onderwijs bevindt zich in een diepe crisis. Er is een wedloop ontstaan waarbij iedereen steeds meer onderwijs is gaan volgen om voor te blijven op de rest. Dit komt door het samenvallen van twee ontwikkelingen:

- Het onderwijs is steeds meer de dominante weg waarlangs maatschappelijk succes wordt bereikt, hierin gelegitimeerd door een meritocratische ideologie.
- Voor individuen is het rationeel om een zo hoog mogelijke opleiding te volgen, omdat dit toegang biedt tot de beste banen in termen van inkomen en status.

Het verschijnsel van een verticale topzware onderwijsladder holt de positie van het middelbaar beroepsonderwijs uit en heeft grote negatieve individuele en maatschappelijke consequenties. Dat is aanleiding geweest voor Minister Dijkgraaf om te pleiten voor een ombuiging van de huidige unidimensionale 'onderwijsladder' naar een 'onderwijswaaier' met verschillende horizontale en verticale mogelijkheden.

Gebruk de intrinsieke kracht van het beroepsonderwijs om aansprekend onderwijs te verzorgen. Het zou goed zijn om leerlingen al op jonge leeftijd in het primair onderwijs met techniek in aanraking te brengen, en het zou ook goed zijn om leerlingen van havo en vwo de mogelijkheid te geven om techniekvakken te volgen (bijvoorbeeld de Praktijkhavo).

Werk meer met authentieke opdrachten in de vorm van projecten of ontwerp opdrachten waarbij een integratie wordt bewerkstelligd tussen algemene en technische vakken. Projectteams kunnen bijvoorbeeld worden samengesteld uit leerlingen die een comparatief voordeel hebben in die verschillende vakken, zodat de complementariteit van verschillende talenten ook meer benadrukt wordt. Betrek daarbij ook het bedrijfsleven zodat vakmensen uit de praktijk een deel van het onderwijs verzorgen om de authenticiteit te bevorderen en kunnen fungeren als rolmodellen.

Zorg voor een veel systematischer samenwerking tussen bedrijfsleven en beroepsopleiding, waarbij vooral het opleiden in de beroepspraktijk weer opgetild wordt en studenten daar een belangrijk deel van de beroepsspecifieke vaardigheden leren met borging vanuit het onderwijs.

Versterk de sectorale identiteit van opleidingen. Die is door de schaalvergroting in het mbo en hbo behoorlijk ondergesneeuwd, maar zou hersteld moeten worden. Dus benadruk minder de indeling naar niveau en meer de indeling naar sector. Studenten kiezen dan in eerste instantie om naar het techniekcollege te gaan of het zorgcollege en dat kan men dan op verschillende niveaus volgen. Zorg daarom dat de verticale band tussen de verschillende niveaus binnen sectoren versterkt wordt, door betere uitwisseling van docenten en studenten, zowel tussen hbo en mbo als tussen mbo en vmbo en dat de doorstroom binnen de sectorale ladder geoptimaliseerd is door vrijstellingen te geven, ook voor leerlingen uit de duale leerwegen.

Versterk daarnaast de beroepstrots en de ontwikkeling van vakspecifieke vaardigheden. Dit kan bijvoorbeeld, zoals ook voorgesteld in de Kamerbrieven, door het stimuleren van regionale, nationale en internationale vakwedstrijden. Versterk waar mogelijk de autonomie van professionals en vakkrachten. Hierin ligt ook een taak voor de overheid als werkgever, zeker voor professionals en vakkrachten in zorg en onderwijs. Zorg en onderwijs zijn relatief populaire studies onder jongeren, maar de uitstroom uit de sector is groot (Bakens e.a., 2023).

Een belangrijke reden voor deze uitstroom is de toegenomen regeldruk en administratieve last waardoor professionals het gevoel krijgen onvoldoende toe te komen aan datgene waaraan ze hun beroepstrots en -identiteit ontlend: het beter maken van patiënten of de overdracht van kennis en

vaardigheden aan studenten. De overheid is hier in sterke mate zelf schuldig aan door eisen te stellen aan de verantwoording van middelen, ook al is dat vaak uitbesteed aan toezichthouders (Inspecties), gemeentes, zorgverzekeraars, of besturen. Maar het is zeer twijfelachtig of de administratieve last die dit allemaal met zich meebrengt ook leidt tot een daadwerkelijke verbetering van de kwaliteit. En het ondermijnt het gevoel van professionaliteit van de werkenden. Volgens ons kan die regeldruk sterk omlaag door meer vertrouwen te hebben in de professionals zelf.